

УДК 378:061.2-052

Надія Чернуха, Тетяна Саврасова-В'юн

ГРОМАДЯНСЬКА АКТИВНІСТЬ СТУДЕНТІВ: ПСИХОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРОЯВІВ РОЗВИТКУ

У статті викладено загальну стратегію експериментального дослідження громадянської активності студентів. Представлено діагностичний інструментарій для вивчення рівнів і чинників сформованості громадянської активності студентів. Проаналізовано рівень сформованості громадянської активності у студентів.

Ключові слова: громадянська активність студентів; емоційний; когнітивний; мотиваційний; поведінково-вольовий компоненти громадянської активності студентів.

Постановка проблеми. У сучасному житті рівень громадянської активності людства є важливим критерієм визначення цивілізованості суспільства. Стрімкі соціально-економічні та політичні зміни у суспільстві вимагають постійного вдосконалення та розвитку громадянської активності особистості. Саме від рівня розвитку громадянської активності залежить те, наскільки особистість здатна ставити перед собою громадянські цілі, адекватно оцінювати свої можливості, вміння й навички щодо досягнення цих цілей та ефективно здійснювати громадянську діяльність. Тому в останні роки у психолого-педагогічній науці поглиблюється інтерес до проблеми громадянської активності студентів.

На думку Л. М. Семенюк, в цей віковий період, відбувається якісне зрушення, пов'язане з переходом від глибинної самосвідомості та пізнання людей, – удосконалюється та в більшій мірі проявляється така риса особистості студентів, як громадянська активність, яка допомагає розкрити закономірності життєдіяльності особистості громадянина й громадянського суспільства в цілому (Семенюк Л. М., 2006).

Аналіз літератури свідчить про значну кількість досліджень сучасних українських і зарубіжних науковців, присвячених проблемі громадянської активності особистості, що надало можливість визначити різні підходи до трактування сутності досліджуваного феномена: філософський (Д. Локк, Платон); історичний (М. С. Грушевський, С. І. Русова); соціологічний (О. В. Киричук); політико-правовий (А. Арато, А. М. Скаліна); діяльнісний (К. К. Платонов, Д. Н. Узнадзе); особистісно-орієнтований (І. Д. Бех, Л. А. Снігур); аксіологічний (М. Й. Боришевський) (А. С. Москальова, Т. О. Саврасова-В'юн., 2014).

На сучасному етапі розвитку психологічної науки знаходимо декілька досліджень, що спрямовані на визначення змісту, структури громадянської активності молоді. В рамках особистісно-орієнтованого підходу такі фахівці, як: О. Г. Баранков (Баранков О. Г., 1992), Л. М. Семенюк (Семенюк Л. М., 2006) визначають *громадянську активність особистостей юнацького віку*

як особливу якість особистості, яка проявляється в процесах самооцінки, саморефлексії, свідомій, цілеспрямованій ініціативній діяльності в сфері реалізації суспільних потреб.

Деякі вчені виділяють структурні компоненти громадянської активності особистостей юнацького віку. Так, на думку О. Г. Баранкова, рівень громадянської активності молоді залежить від розвитку трьох її компонентів: пізнавально-переконливого, емоційного та поведінкового (Баранков О. Г., 1992). У дослідженнях Л. М. Семенюк вказується, що основними компонентами громадянської активності особистостей юнацького віку є: когнітивний, мотиваційний, поведінковий, рефлексивний, об'єктивно-результативний (Семенюк Л. М., 2006).

На нашу думку, *громадянська активність студентів* – це якість особистості юніцького віку, що містить сукупність знань, умінь, навичок, схильностей, вольових зусиль, мотивів, почуттів, яка спрямована на ефективне здійснення громадянської діяльності.

До структури громадянської активності студентів ми віднесли такі компоненти: когнітивний, мотиваційний, емоційний і поведінково-вольовий.

Когнітивний компонент представляє собою комплекс знань про сутність та особливості громадянської активності та включає такі складові: а) рівень правових та громадянських знань; б) рівень громадянської свідомості; в) рівень аналітичних та прогностичних знань.

Мотиваційний компонент характеризується як сукупність усвідомлених мотивів, від яких залежить вибір дій та спрямованість діяльності особистості. До нього відносяться такі складові: а) рівень мотиваційної адекватності; б) рівень досягнення мети.

Емоційний компонент представляється як комплекс ставлень до суспільних цінностей, громадянських якостей, оцінних суджень особистості до свого «Я» та включає: а) рівень ставлення до суспільних цінностей; б) рівень ставлення до себе; в) рівень ставлення до громадянських чеснот.

Поведінково-вольовий компонент уявляє собою комплекс умінь та навичок, які забезпечують

ефективне здійснення громадянської діяльності та включає такі складові: а) рівень розвитку рішучості і наполегливості; б) рівень здатності до лідерства; в) рівень розвитку відповідальності; г) рівень здатності до громадянської діяльності.

Дослідження вищезазначених авторів надали нам можливість визначити зміст, структуру громадянської активності студентів, але відкритим залишається питання дослідження рівня її розвитку на сучасному етапі.

Отже, **метою дослідження є:** визначення рівнів сформованості громадянської активності студентів.

Методика дослідження. Для реалізації поставленої мети нами було проведено емпіричне дослідження, в якому взяли участь 156 студентів Київського університету імені Бориса Грінченка. Констатувальний експеримент проводився упродовж 2014 року.

Дослідження передбачало використання певних методів і методик дослідження. Так, для вивчення рівнів сформованості структурних компонентів громадянської активності студентів були використані такі психодіагностичні методики:

– **когнітивний компонент:** рівень правових і громадянських знань (авторська методика «Дослідження громадянських знань студентів»), рівень громадянської свідомості (анкета «Громадянська свідомість»), рівень аналітичних та прогностичних знань (авторська методика «Визначення успішності у розв’язанні життєвих ситуацій»);

– **мотиваційний компонент:** рівень мотиваційної адекватності (методика «Асертивність особистості»), рівень досягнення мети (методика «Мотивація азарту» (МАС) М. Л. Кубишкіної).

– **емоційний компонент:** рівень ставлення до суспільних цінностей (діагностичний опитувальник «Особистісне зростання»), рівень ставлен-

ня до себе (методика «Самооцінка особистості»), рівень ставлення до громадянських чеснот (тест «Визначення рівня сформованості громадянських якостей особистості» О. І. Тимчишин), рівень емоційної рівноваги («Експрес-діагностика вивчення емоційної сфери особистості юнацького віку на основі теста Люшера»);

– **поведінково-вольовий компонент:** рівень розвитку рішучості і наполегливості («Методика дослідження вольової організації особистості»), рівень здатності до лідерства (методика «Визначення та оцінка комунікативних і організаторських здібностей особистості» КОС-2 В. В. Синявський, Б. О. Федоришин), рівень розвитку відповідальності (опитувальник «Дослідження суб’єктивного контролю» Дж. Роттер), рівень здатності до громадянської діяльності (авторська методика «Громадянська діяльність») (Москальова А. С., Саврасова-В’юн Т. О., 2014).

Результати тестових методик піддавалися статистичному аналізу з доступною якісною інтерпретацією та змістовним узагальненням за допомогою методів математико-статистичної обробки даних з використанням комп’ютерного пакету статистичних програм SPSS (версія 13.0) (Наследов А. Д., 2007). Порівняльний аналіз рівнів сформованості структурних компонентів громадянської активності студентів здійснювався за допомогою методу математичної обробки матеріалів психологічних досліджень О. В. Винославської (Винославська О. В., 2005).

Виклад основного матеріалу. Аналіз результатів сформованості складових кожного компонента надав можливість визначити високий, середній та низький рівні громадянської активності студентів (див. табл. 1).

Таблиця 1

**Рівні сформованості компонентів громадянської активності студентів
(у % від загальної кількості досліджуваних)**

Компоненти громадянської активності студентів	Рівні сформованості компонентів (кількість досліджуваних, у %)		
	Низький	Середній	Високий
Когнітивний	0	25,6	74,4
Мотиваційний	5,2	69,2	25,6
Емоційний	23,1	64,7	12,2
Поведінково-вольовий	6,4	79,5	14,1
Загальний рівень громадянської активності студентів	9	80,8	10,2

Із табл.1 видно, що рівень *когнітивного компонента громадянської активності студентів* сформований достатньо. Більшість студентів мають *високий* (74,4 %), четверта частина (25,6 %) має *середній*, жодного студента немає із *низьким* (0 %) рівнем сформованості *когнітивного компонента громадянської активності*. Варто відмітити, що студенти мають хорошу поінформованість в грома-

дянських і правових питаннях, вміють аналізувати та моделювати інформацію, але недостатньо проявляють громадянську активність під час вирішення життєвих проблем, що заважає гармонійному розвитку когнітивної складової громадянської активності студентів.

Рівень *мотиваційного компонента громадянської активності студентів* сформований недостат-

ньо, оскільки більшість студентів маю *середній* (69,2 %), четверта частина (25,6 %) має високий, решта досліджуваних – низький (5,2 %) рівні сформованості *мотиваційного компонента громадянської активності*. В цілому, результати дослідження мотиваційного компонента громадянської активності студентів вказують на недостатнє визнання студентами громадянських цінностей, що іноді проявляється: в неповазі до Закону, в нехтуванні права на свободу думки, у неготовності захищати індивідуальні та громадянські права і свободи, у неповазі до демократичних поглядів інших, у нетолерантному ставленні до інших.

Дані дослідження рівня *емоційного компонента громадянської активності студентів* також вказують на недостатній рівень його сформованості. Більша частина студентів (64,7%) мають *середній* рівень, лише 12,2 % досліджуваних мають високий рівень і решта студентів (23,1 %) мають низький рівень сформованості *емоційного компонента громадянської активності*. Важливо зазначити, що представлені дані вказують на необхідність розвитку у студентів усвідомленого емоційного ставлення до подій, що відбуваються у суспільстві, громаді, – громадянського переживання, що проявляється у формі доброти, милосердя, допомоги, турботи, уваги, співчуття до громадянської спільноти, почуття відповідальності, обов'язку, честі, гідності, почуття поваги до національної культури мови, традицій.

Недостатньо сформований і рівень *поведінково-вольового компонента громадянської активності студентів*, оскільки більшість досліджуваних мають *середній* (79,5 %), лише 14,1 % студентів мають високий, решта (6,4 %) – низький рівні сформованості *поведінково-вольового компонента громадянської активності*. Слід зазначити, що дані результатів дослідження вказують на необхідність розвитку у студентів умінь і навичок, які забезпечують ефективне здійснення громадянської діяльності, – громадянської конкурентоздатності, що проявляється у вигляді працелюбства, надійності, людяності, самостійності, енергійності, врівноваженості, впевненості у собі, вміння вести переговори, викликати почуття довіри, зібраності,

дисциплінованості, вміння впорядковувати власну діяльність.

Із табл.1 також видно, що *загальний рівень громадянської активності студентів* за результатами дослідження є недостатньо сформований, оскільки більшість студентів мають *середній* (80,8 %) рівень, 10,2 % досліджуваних мають високий рівень і решта (9 %) – низький рівень сформованості *громадянської активності студентів*.

В цілому, результати дослідження загального рівня громадянської активності студентів вказують на те, що сформовані знання особистостей юніцького віку у громадянських і правових питаннях не забезпечують готовності та здатності студентів ефективно самостійно та відповідально здійснювати громадянську діяльність, оскільки у досліджуваних практично відсутні громадянські переживання до проблем, які оточують суспільство. Такі громадянські цінності як: право на свободу думки, толерантне ставлення до людей, демократичність поглядів, – не є важливими та першочерговими у порівнянні з особистісними цінностями: зовнішня привабливість, авторитет, любов, кар'єра. Уміння та навички до прояву лідерських здібностей, ініціативності, врівноваженості сформовані на початковому рівні, що робить студентів закомплексованими та скованими у поведінці з іншими.

Висновки. Таким чином, нами була визначена структура громадянської активності студентів, яка складається з когнітивного, мотиваційного, емоційного та поведінково-вольового компонентів, представлені складові кожного з компонентів і діагностичні методики, що визначають рівень цих складових. За результатами констатувального експерименту виявлено недостатній рівень, переважно середній, сформованості когнітивного, мотиваційного, емоційного та поведінково-вольового компонентів громадянської активності студентів. Також встановлено, що загальний рівень громадянської активності потребує розвитку. Отже, формування громадянської активності студентів, потребує суттєвої оптимізації цього процесу, оновлення та осучаснення існуючих форм виховної роботи, запровадження інновацій у процес формування громадянської активності студентів.

Література

1. **Баранков О. Г.** Воспитание гражданской активности учащихся в разновозрастных группах по месту жительства : Дис... канд. пед. наук : 13.00.01 / О. Г. Баранков. – К. : Киевский государственный педагогический институт им. М. П. Драгоманова, 1992. – 232 с.
2. **Винославська О. В.** Психологія: Навчальний посібник / О. В. Винославська, О. А. Бреусенко-Кузнецов, В. Л. Злишков та ін.; За наук. ред. О. В. Винославської. – К. : Фірма «ІНКОС», 2005. – 352 с.
3. **Москальова А. С.** Психологічні особливості розвитку громадянської активності старшокласників : монографія / А. С. Москальова, Т. О. Саврасова-В'юн. – К. : ТОВ «НВП «Інтерсервіс», 2014. – 264 с.
4. **Наследов А. Д.** SPSS: Компьютерный анализ данных в психологии и социальных науках / А. Д. Наследов. – СПб. : Питер, 2007. – 416 с.
5. **Семенюк Л. М.** Психология гражданской активности (особенности и условия развития) / Л. М. Семенюк. – М. : Воронеж, 2006. – 196 с.
6. **Семків І. І.** Емпіричне дослідження психологічної структури громадянської активності студентської молоді / І. І. Семків // Соціальна психологія. – 2012. – № 1/2. – С. 178-185.

7. **Степанова Н. М.** Формування громадянської компетентності учнів загальноосвітніх навчальних закладів у відповідно до вимог нових державних освітніх стандартів / Н. М. Степанова. – Черкаси: Видавництво Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради, 2014. – 44 с.

8. **Шабаяєва Л.** Формування комунікативної компетентності у громадянському вихованні особистості / Л. Шабаяєва // Актуальні проблеми громадянської освіти: український та зарубіжний досвід: матеріали Першої науково-практичної конференції (Острог, 19 черв. 2013 р.) / відп. ред. О. С. Батищева. – Острог : ГО «Центр демократичного лідерства, Національний університет «Острозька академія», 2013. – 234 с. – С. 66 – 70.

References

1. **Barankov O. H.** Formation of social activity of students in different age groups depending on place of residence : Dys... kand. ped. nauk : 13.00.01 / O. H. Barankov. – K. : Kyevskyy hosudarstvennyy pedahohycheskyy ynstitut ym. M. P. Drahomanova, 1992. – 232 s. (in Russian)

2. **Vynoslavs'ka O. V.** Psychology: tutorial / O. V. Vynoslavs'ka, O. A. Breusenko-Kuznyetsov, V. L. Zlyvkvov ta in.; Za nauk. red. O. V. Vynoslavs'koyi. – K. : Firma «INKOS», 2005. – 352 s. (in Ukrainian)

3. **Moskal'ova A. S.** Psychological peculiarities of social activity development of secondary school: monograph / A. S. Moskal'ova, T. O. Savrasova-V'yun. – K. : TOV «NVP «Interservis», 2014. – 264 s. (in Ukrainian)

4. **Nasledov A. D.** SPSS: Computer data analysis in Psychology and social sciences / A. D. Nasledov. – SPb. : Pyter, 2007. – 416 s. (in Russian)

5. **Semenyuk L. M.** Psychology of civil activity (peculiarities and conditions of development) / L. M. Semenyuk. – M. : Voronezh, 2006. – 196 s. (in Russian)

6. **Semkiv I. I.** Empiric research of psychological structure of student youth civil activity / I. I. Semkiv // Sotsial'na psykholohiya. – 2012. – # 1/2. – S. 178-185. (in Ukrainian)

7. **Stepanova N. M.** Formation of civil competention of general education institutions' students according to new state educational standards demands / N. M. Stepanova. – Cherkasy: Vydavnytstvo Cherkas'koho oblasnoho instytutu pislyadyplomnoi osvity pedahohichnykh pratsivnykiv Cherkas'koyi oblasnoyi rady, 2014. – 44 s. (in Ukrainian)

8. **Shabayeva L.** Formation of communication competention in personality civil upbringing / L. Shabayeva // Aktual'ni problemy hromadyans'koyi osvity: ukrayins'kyy ta zarubizhnyy dosvid: materialy Pershoyi naukovopraktychnoyi konferentsiyi (Ostroh, 19 cherv. 2013 r.) / vidp. red. O. S. Batishcheva. – Ostroh : HO «Tsentr demokratychnoho liderstva, Natsional'nyy universytet «Ostroz'ka akademiya», 2013. – 234 s. – S. 66 – 70. (in Ukrainian)

Nadija Czernucha, Tetjana Sawrasowa-Wjun

KSZTAŁTOWANIE OBYWATELSKIEGO ZAANGAŻOWANIA STUDENTÓW: WYZWANIA CZASU

W artykule opisano badania nad strategią obywatelskiego zaangażowania studentów. Zaprezentowano narzędzie do badania poziomu i czynników rozbudzania u studentów zaangażowania. Dokonano analizy poziomu rozwoju obywatelskiego zaangażowania studentów.

Słowa kluczowe: zaangażowanie społeczne studentów; poznawcze, motywacyjne, emocjonalne, behawioralne i wolicjonalne elementy zaangażowania studentów.

Nadiya Chernuha, Tetyana Savrasova-V'yun

CIVIC ENGAGEMENT OF STUDENTS: PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS OF MANIFESTATION OF THE DEVELOPMENT

The article by N.M. Chernuha and T.O.-Savrasova-V'yun reveals the general strategy of an experimental research of civil activity of students. It also represents a diagnostic tool for studying the levels and factors of students civic activity formation. The level of development of students civic activity was analyzed.

Thus, we have defined the structure of civil activity of students, which consists of cognitive, motivational, emotional, and behavioral-volitional components which are represented by components of each of the components and diagnostic methods that determine the level of these components. As a result of statement experiment was revealed an insufficient level, mainly middle one, formation of cognitive, motivational, emotional and behavioral components of civil-volitional activity of students. Also it was determined that the general level of civil activity demands development. Thus, the formation of civil students activity require significant optimization of the process, updating and modernizing of existing educational work forms. It is also necessary to introduce innovations in process of students' civil activity formation.

Keywords: civic activity of students; cognitive; motivational; emotional; behaviorally-volitional components of civic activity of students.

Рецензенти

С. Мартиненко – д.пед.н., проф.

Л. Хоружа – д.пед.н., проф.

Стаття надійшла до редакції 17.11.14